

MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

cím: 1068 Budapest, Benczúr u. 33.

levélcím: 1394 Budapest, Pf. 360.

Tel.: 351-0413

Fax: 322-9297

E-mail: linginst@nytud.mta.hu

Honlap: www.nytud.mta.hu

**A Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvtudományi Intézetének
tudományos beszámolója a 2016. évről**

I. A kutatóhely fő feladatai 2016-ban

Alap kutatások

Elméleti nyelvészet: Az *Átfogó magyar nyelvtan* munkálatainak folytatása. A nyelvi alrendszerek interakciójának vizsgálata az információszerkezet és a logikai hatókör kifejezésében. Az analógia szerepének vizsgálata a különböző nyelvi szinteken. A hatókör-értelmezésre és a kvantorokat tartalmazó mondatok feldolgozására vonatkozó vizsgálatok iskolások körében. Elméleti kutatások a formális fonológia, szintaxis, szemantika és pragmatika, valamint a nyelvi rituálék területén. Empirikus kutatás és elméleti diskurzusmodellek vizsgálata a mondatfajták és beszédaktusok témájában. **Nyelvtörténet:** Ó- és középmagyar kori korpusz építése, a szövegek normalizálása, a morfológiai elemző kibővítése. Magyar történeti grammatikai kutatások. Anatóliai nyelvészeti, általános indogermanisztikai és kopt nyelvi kutatások, a császárkori latin feliratok számítógépes nyelvtörténeti adatbázisának fejlesztése. **Uráli nyelvészet:** Udmurt, tundrai nyenyec, hanti szintaktikai vizsgálatok. Szamojéd grammatikai, számi–finn és komi–permják–orosz szociolingvisztikai vizsgálatok. A hanti–orosz nyelvi kapcsolatok vizsgálata, hanti nyelvjáráskutatás. Manysi antropológiai nyelvészeti kutatások. Részvétel egy uráli kézikönyv munkálataiban.

Alkalmazott kutatások

Kísérletes nyelvészet: A hatókör-értelmezésre és a kvantorokat tartalmazó mondatok feldolgozására vonatkozó vizsgálatok kiterjesztése iskolásokra. A prozódia laboratóriumi fonológiai vizsgálata. A korai nyelvfejlődés neurokognitív előrejelzőinek vizsgálata. A pragmatikai fejlődés, a nézőpontoszerkezet és az egocentrikusság kísérletes vizsgálata tipikus fejlődésben és afáziában. A magyar pre-verbális fókusz kimerítő értelmezésének tekintetkövetéses kísérleti vizsgálata. Spontánbeszéd-analízis alapú diagnosztikai eljárás fejlesztése az enyhe kognitív zavar és a korai Alzheimer-kór felismerésére. Réger Zita hagyatékának feldolgozása és korpuszá fejlesztésének megkezdése. **Két- és többnyelvűségi vizsgálatok:** A jelnyelvi korpusz és szótárak fejlesztése, szakmódszertani anyagok készítése, az oktatási sztenderdizáció módszertanának kidolgozása. A *Mercator LearnMe* projektum lezárása. Nyelvi ideológiák vizsgálata. **Fonetika:** A spontán beszéd akusztikai-fonetikai vizsgálata, a spontán közlések diszharmóniás jelenségeinek, valamint az önellenőrzési folyamatoknak az elemzése. Az atipikus beszédjelenségek leírása. A beszélő felismerésének és a beszédjellelmzőknek a kutatása. **Lexikológia-lexikográfia:** A *magyar nyelv nagyszótára VI. Di–el* kötete szócikkeinek írása, szerkesztése, főszerkesztése és megjelentetése, a szótár webes lekérdezőfelülete tesztváltozatának elkészítése, valamint az *Új magyar etimológiai szótár* munkálatainak lezárása. **Alkalmazott nyelvészet és nyelvi tanácsadás:** A nyelvi tanácsadás és utónév-szakvéleményezés működtetése. A nyelvművelés, nyelvi normativitás, helyesírás, névtan egyes kérdéseinek kutatása.

Nyelvtudományi innováció és fejlesztés

Nyelvtechnológia: Az *e-magyar* nyelvfeldolgozó rendszer megalkotása. Új magyar nyelvfeldolgozó eszközök fejlesztése, és az eszközök integrálása egy egységes rendszerbe. Az MNSZ bővítése. Mélytanulósos eljárások kutatása. Finnugor nyelvű közösségek nyelvtechnológiai támogatása. **Beszédtechnológia:** A *BEA* spontánbeszéd-adatbázis folyamatos fejlesztése.

II. A 2016-ban elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Alap kutatások

Elméleti nyelvészet

MTA Lendület kutatócsoport – A nyelvi alrendszerek munkamegosztása a kvantorhatókör kifejezésében: Kontextusba ágyazott mondatok megértését vizsgáló kísérleteik kettős disszociációt mutattak ki az univerzális kvantorkifejezések logikai hatóköre és a kvantornak az ak-

tuális kontextusban betöltött fókusz, illetve kontextuálisan adott szerepe között. Ez empirikus bizonyítékként szolgálhat arra, hogy a nyelvi képességek területén a logikai hatókör értelmezése és az érintett információszerkezeti szerepek, egyes szakirodalmi állításokkal szemben, moduláris szerveződést mutatnak. Egy kutatási együttműködés keretében megmutatták, hogy a szembeállítást kifejező balra való kihelyezéssel mondat szerkezetek kurrens két tagmondatos elemzése a konstrukció több tulajdonságát nem képes magyarázni, ezért egy új, alternatív szerkesztésmódokat lehetővé tevő elemzést adtak rá. Átfogó magyar nyelvtan: A magyar nyelv elméletfüggetlen nyelvtani leírását célzó kutatásban a nyolc kötetesre tervezett könyvsorozat első két kötete – a főnévi kifejezések átfogó leírása – az év végére nyomdakész állapotban elkészült és a kiadóhoz került. Analógiás, laboratóriumi és formális fonológia és alaktan: A lovári inflexiós rendszerben tapasztalt ingadozást analógiás keretben írták le. Számítógépes morfológiai elemzőt és prozódiai stilizációs eszközt fejlesztettek. Megállapították, hogy az angol /l/ fonológiailag hasonló mintát mutat e nyelv más siklóhangjaihoz. Prozódiai kutatásaik eredménye szerint a magánhangzók időtartam-aránya csökken a beszédtempó növekedésével, a magyar szóhangsúly akusztikai jellemzői pedig csak mondathangsúly egyidejű jelenlétével érhetőek tetten. Egy korpuszalapú vizsgálatuk szerint a saját magunkhoz intézett kérdések nem hordozzák a valódi kérdésekre jellemző prozódiai jegyeket. Külső partnerrel együttműködve kifejlesztettek egy nyelvészeti és számítógépesen is alkalmazható morfológiai annotációs rendszert a magyar alaktani elemző kimenete számára. A kérdő mondatok nyelvtana és pragmatikája: A V-ből I-be mozgást ill. V2-t tartalmazó beágyazott tagmondatok különbségét tanulmányokban tárgyalták. Megmagyarázták az infinitívuszi eldöntendő kérdő mondatok hiányát a németben. Szemantikai-pragmatikai elveket javasoltak az eldöntendő kérdések "részrehajlás"-profiljának osztályozására. Vizsgálták a magyar tagadott eldöntendő kérdő mondatok, az összetett kérdő mondatok és az *ugye* szemantikai tulajdonságait. Új megfigyeléseket tettek a magyar mondat topik mezője szerkezetéről. Formális grammatikai, szemantikai és pragmatikai kutatások: A *Dependency and Directionality* c. monográfia kéziratát leadták a Cambridge University Press -nél, megjelenése 2017-ben várható. Két szintaxiselméleti folyóiratcikküket egy-egy vezető nemzetközi folyóirat (*Linguistic Inquiry*, *Syntax*) fogadta el közlésre. A kidolgozás alatt álló ún. egydimenziós szintaxismodellről tanulmányokban mutatták meg, hogy a szimmetrikus szintaxismodellek két fő aszimmetriajelensége (mozgatások iránya, fej-komplementum szomszédosság iránya) jól magyarázható ebben az új modellben.

Nyelvtörténeti kutatások

MTA Lendület számítógépes latin dialektológiai kutatócsoport: A császárkori feliratokat feldolgozó adatbázis (<http://lldb.elte.hu>) kb. 6500 digitális adatlappal és számos programelemmel gyarapodott; végeztek szoftver-fejlesztést, adatellenőrzést és -kiértékelést. Folytatódott a feliratos latin dialektológia elméleti hátterének és latin dialektológiai részproblémák (*b-w* fűzők dialektológiai, kontaktológiai megközelítése) kidolgozása, az ún. átoktáblák nyelvezetének elemzése, illetve új átoktáblákat is közzétettek. Feldolgozták a Római Birodalom Alpok-Duna-Adria régiójának nyelvi sajátosságait, beleértve a régióból származó adatok ellenőrzését. Rendeztek egy sikeres projekt-konferenciát; továbbá egy munkatárs eredményeiért Herman József Fiala Kutatói díjban részesült. Magyar történeti generatív szintaxis: Ugor kori maradványokat mutattak ki az ómagyarban (determináló szerepű birtokos személyrag, perfekt igeidőkké átértelmeződött evidenciális paradigmák). A magyar névutók, határozóragok és igekötők ciklikus grammatikalizációs folyamatait, valamint a főnévi kifejezéseken belül megjelenő módosítóknak a határozottság jelölésének történeti változásával való összefüggéseit vizsgálták. Elkészült a Jordánszky-kódex normalizálása és a Biblia-fordítások korpuszának első változata is. Az elkészült szövegek elérhetőek a Régi Magyar Konkordancia keresőfelületén keresztül (<http://omagyarkorpusz.nytud.hu/hu-search.html>). Ezen felül készült egy új korpuszlekerdező eszköz is, amellyel a különböző korokból származó, illetve különböző nyelvű biblia-

fordításokat párhuzamosan is meg lehet jeleníteni. Magyar nyelvtörténet: A magánéleti szövegeket magában foglaló adatbázisban az egyértelműsített szövegmenyiség kb. 2,5 millió karakterrel növekedett. Variacionista keretben vizsgálták a tagadó szórend versengő változatait három nyelvtörténeti korszakban; az időbeli folytonosság grammatikai megvalósulását; a feltételes jelentéstartalmú tagmondatok szerkezeti variánsait; a megengedő jelentéstartalmú tagmondatok szinonim variánsait. Kétféle nyelvi anyagon kutatták a vonatkozó névmások történetét. Történeti pragmatika: Bemutattak bizonyos nyelvhasználati stratégiákat (fenyegetés, gyanúsítás) és azok beszédhelyezethez, szövegtípushoz kötődő újraértelmezését boszorkányperekben, ill. 16–18. századi magánlevelezések metapragmatikai jelzéseit. Az anatoliai nyelvészeti és általános indogermanisztikai kutatások terén számos anatoliai (luvi, kár, sidéi, hettita) és más nyelvekre vonatkozó epigráfiai, etimológiai, történeti fonológiai, kontaktus-nyelvészeti, szemantikai, lexikológiai, névtani vizsgálatokat és szótárszerkesztési munkálatok folytak.

Uráli nyelvészet

A *The Oxford Guide to the Uralic Languages* című kézikönyv számára folyt, illetve részben befejeződött a hanti, a fonológiai és az ugor nyelvek sajátosságairól szóló fejezetek kidolgozása. Szintaktikai kutatások: Udmurt, hanti és nyenyec adatbázis felállítását kezdték meg régi és új szövegekkel, dolgoztak az átírások egységesítésén. A vizsgált anyagon kimutatták az SOV → SVO változás különféle megnyilvánulásait. A tundrai nyenyec kutatások szórendi kérdésekre irányultak: az alapszórend leírására, illetve a nem-kanonikus OS szórendi realizáció okainak feltárására információszerkezeti szerepekkel összefüggésben, valamint a lokatív mondatokra a nyenyec–orosz kétnyelvűség lehetséges hatásaira is fókuszálva. A hanti több nyelvjárásában különböző korú szövegekben vizsgálták az ige mögötti mondatrészeket, e jelenség okait, a dialektálisan vagy a diakróniában megfogalmazható különbségeket, ill. magyarázatukban az orosz nyelvi hatás vs belső keletkezés valószínűségét. Az udmurt nem véges mellékmondatok körében a vizsgálatok az adjunktumkontrollra, az egyeztetésre, az alany esetjelölésére irányultak, illetőleg a nem véges mellékmondatok és a deverbális összetételek megkülönböztetésére, részben kontrasztív kutatásokkal összekapcsolva. Szociolingvisztika: A számi kétnyelvűségi kutatások mélyinterjúk készítésével és lejegyzésével folytatódtak. Az arktikus városokban élő kisebbségek identitásának elemzésében a városok nyelvi tájképének párhuzamos áttekintése feltárta az egyes helyszínek specifikumait és azok okait. Antropológiai nyelvészet: Befejeződött a manysi hősénekek nyelvi elemzése. Tipológia: Az obi-ugor kérdőszók jelentésének lexiko-szemantikai vizsgálatával a szamojéd nyelvek körében már elvégzett vizsgálat folytatódott. Lexikológia: A nyelvtechnológiai céllal létrejövő szóanyagok segítségével szóátvétellel kapcsolatos tendenciákat tártak fel.

Alkalmazott kutatások

Kísérletes nyelvészet

A kvantorok grammatikája és a nyelvi relativizmus: A kvantifikáció nyelvi és kognitív aspektusairól tanulmánykötetet szerkesztettek a Springer Kiadó *Studies in Theoretical Psycholinguistics* sorozatába. Új hipotéziseket bizonyítottak a gyerekek kvantorértelmezésével kapcsolatban. Kísérletekkel értékelték a magyar szerkezeti fókusz jelentésére vonatkozó elméleteket, tisztázták a *csak* és a szerkezeti fókusz jelentéstani viszonyát. Vizsgálatsorozatba kezdtek a tér- és időfogalmak kisgyermekkorú kialakulásáról, a két fogalomkör viszonyáról. Neurolingvisztika: Az afáziás személyek spontán beszédét elemző kutatásban a nézőpontoszerkezet szerveződésének jellegzetességeit, valamint afázia típus-függő és -független jelenségeit tártuk fel, különös tekintettel az egocentrikusságra, a deiktikus viszonyokra, valamint az exoforikus és endoforikus referenciák megjelenési mintázataira. A kutatás eredményei igazolták, hogy a személyre utalás kérdésében számos tényező független az afázia típusától és súlyosságától, más tényezők pedig – mint például az egocentrikus kifejezési formák megjelené-

se – az afázia súlyosságával egyenes arányban nőnek. Az eredmények hasznosak lesznek az afáziaterápiák számára. Folytatódott az Alzheimer-kór és az enyhe kognitív zavarra (EKZ) irányuló, spontánbeszéd-analízisen alapuló diagnosztikai eljárás tesztelése. Az SZTE Mesterséges Intelligencia Kutatócsoportjával közösen szoftvert fejlesztettek az elemzések és kiértékelések automatizálására, melynek pontossága közel 83%-os a kézi mérésekkel összevetve. A vizsgálati eljárás nemzetközi próbatesztelésére amerikai, német és spanyol kutatócsoportokkal folyt kutatási együttműködés. A morfológiai és szintaktikai elemzés eddigi eredményei EKZ személyek spontán beszédszövegeiben azt sugallják, hogy elsősorban a morfológiai jellemzők azok, amelyek segítenek megkülönböztetni az EKZ személyeket az egészséges kontrolltól.

Pszicholingvisztika: Lezajlott a korai nyelvfejlődés neurokognitív előrejelzői vizsgálathoz kapcsolódó pszicholingvisztikai és pszichoakusztikai kísérletek előkészítése, melyek a 8-18 hónapos gyerekek nyelvi fejlettségének indikátorai lesznek a kimenetmérésben. A birtokos személyjelek vizsgálata nyelvfejlődési zavarban azt mutatta, hogy a birtokos és a birtok többes száma megnehezíti a szóalakok produkcióját, a birtoktöbbsítő jel produktív használata az egyeztetésben különös nehézséget okoz, a specifikus nyelvi zavart mutató gyerekek jelentősen alulteljesítenek a birtoklást kifejező komplex szóalakok produkciójában, esetenként deviáns hibatípusokat mutatva. Óvodás és kisiskolás korú gyermekek pragmatikai készségének fejlődése (irónia és implikátúra megértése) összefüggésben áll a kognitív rugalmassággal és tudatelméleti képességekkel; autizmussal élő gyermekek esetében lassabb fejlődés tapasztalható. A magyar preverbális fókusz kimerítő értelmezését vizsgáló két kísérlet adatai alátámasztották azt az elképzelést, amely szerint a szerkezet, és a hozzá társítható mentális értelmezési folyamatok erősen függenek a kísérleti feladatban választható alternatívák számától. Ez az eredmény a szóban forgó szerkezet értelmezésének kontextustól való függését sugallja. A magyar gyermek rekurzió-elsajátításának új megközelítésére irányuló kutatás előzetes eredményei szerint a kipróbálás alatt álló kísérleti módszer (az ún. *Színező feladat*) alkalmas lehet a gyerekek vizsgálatára, a névutók jelentése hatással lehet adott szerkezet feldolgozási nehézségére. A nézőpontoszerkezet és az egocentrikusság vizsgálata 3–7 éves gyermekeknél azt mutatta, hogy a tudatelméleti képesség megléte vagy hiánya szignifikáns hatással van a perspektíva-felvétel sikerességére, valamint erős negatív korreláció mutatható ki az egocentrikusság mértéke és az eredményesség között. Megindult Réger Zita mintegy 1500 hangkazettára vett felvételekből álló hagyatékának feldolgozása és korpusszá fejlesztése. Megtörtént a hagyaték teljes hangállományának (gyerekekkel és felnőttekkel felvett magyar és romani nyelvű anyagainak) digitalizálása. Elkészült a digitalizált hangfájlok tartalmainak, nyelvének, kommunikációs műfajainak, időpontjainak és technikai jegyeinek első feltérképezése.

Antropológiai nyelvészet: Romani anyanyelvű közösségekben végzett 2,5 éves antropológiai nyelvészeti terepmunka eredményeit egy monográfia-kézirat formájában összegezték, *Pragmatikai szerep és társadalmi nem -- Az átok és az eskü erdélyi roma közösségek nyelvi ideológiájában és nyelvhasználatában* címmel. Elkészült továbbá egy *Curse, gender and teasing in Romani child-directed speech* című tanulmány.

Két- és többnyelvűségi kutatások

Jelnyelvi kutatások: Fontos eredmény a jelnyelvi korpusz feldolgozásának fejlesztése, az annotációs rendszer javítása, a jelnyelvi online szótár továbbfejlesztése, valamint a JelEsély TÁMOP-projektum során gyűjtött anyagok és adatok feldolgozásának folytatása, az eredmények publikálása. A hozzá kapcsolódó korábbi szakmódszertani kutatás eredményeképp tanulmány készült *Nyelvileg tudatos iskola felé* címmel. A 2016-ban elnyert újabb tantárgypedagógiai pályázat keretében megalakult a NyelvEsély szakmódszertani kutatócsoport, megtörtént a partneri hálózat kiépítése, bővítése, és megrendeztek egy oktatásmódszertani workshopot. Jelnyelvi mérési módszertanok és próbatesztek fejlesztése folyt, siket gyermekek szövegértésének, írás- és olvasáskészségének mérésére. E próbatesztek és módszertan előkészítése Magyarországon egyedülálló, úttörő jellegű és a siket gyermekek

esélyegyenlősége szempontjából kiemelkedő fejlesztés. Lezajlottak a magyar jelnyelvhasználókat célzó kézforma-percepciók kutatások, megtörtént az eredmények kiértékelése. 90 olyan kézforma került azonosításra, melyek lehetséges fonémáknak tekinthetők. E kutatás eredményei nemcsak a jelnyelvi szótár tudományos háttérének erősítése szempontjából, de nemzetközi vonatkozásban is komoly tudományos hozzájárulást jelentenek. Siket munkatársak közreműködésével létrejött egy olyan korpuszkutatást támogató rendszer, amely a kizárólagos vizuális annotáció biztosításával minimalizálni tudja a hangzó nyelvi hatásokat, illetve a hangzó nyelvi keret korlátait, emellett megoldást nyújt az annotáció idő- és energiaigényének csökkentésére. A létrejövő rendszer célja továbbá, hogy támogassa a *Magyar Jelnyelvi Korpusz* kereshetőségének, illetőleg hozzáférhetőségének növekedését. A nemzetiségi közösségekben elsősorban a fenntartható kétnyelvűség kérdésében végzett kétnyelvűségi kutatás egy szakasza nemzetközi folyóiratcikkkel zárult le. Ezek mellett szociolingvisztikai, kognitív nyelvészeti, stilisztikai és diskurzuselemző kutatásokat végeztek társadalmilag aktuális kérdésekről (pl. migráció és nyelvcseré, többnyelvű közösségek, az idősődéssel kapcsolatos diskurzusok, nyelv és identitás, kisebbségek internetes nyelvhasználata, érzelmek nyelvi kifejezése, drogfogyasztás és nyelvhasználat); az eredményekből diplomamunka, tanulmányok, konferencia-előadások készültek.

Fonetika

A fonetikai kutatások igazolták a magánhangzók frázisvégi nyúlásának nyelvspecifikus mintázatát, az összetett képzésű zármássalhangzók temporális és spektrális sajátosságait, a más-salhangzó-kapcsolatok egymásra hatásának fonetikai ismérveit, valamint a spontán beszédre jellemző redukciós, időzítési és glottalizációs folyamatokat. A beszédtervezési folyamatok korábban nem elemzett jellemzőit értelmezték a tervezés és a kivitelezés összefüggéseiben (néma szünetek, nyújtások), valamint a megakadásjelenségeket tipológiai szempontból négy évtized különbséggel élt beszélők spontán közléseiben. Az anyanyelv-elsajátítás átfogó, keresztmetszeti vizsgálatában a szavak (tövek és toldalékok) időzítésének elemzése hozott új eredményeket. A beszéd alapján kialakított beszélői profil fejlesztésében az egyéni beszédjellemzők és a fizikai felépítés összefüggéseit azonosították; illetve létrehoztak egy olyan automatikusan működő rendszert, amely a beszédfelismerés és szövegvonatalás automatikus megoldását teszi lehetővé spontán beszéden. Az eredményekből doktori disszertáció született, és számos hazai és nemzetközi fórumon jelentek meg publikációk.

Lexikológia-lexikográfia

A magyar nyelv nagyszótára: Befejeződött *A magyar nyelv nagyszótára* a *di-ek* kezdetű anyagának főszerkesztése, megjelent a szótár *VI. Di-ek* kötete, egyben pedig elérhetővé vált a Nagyszótár eddig kiadott köteteinek anyaga internetes felületen is (<http://nagyszotar.nytud.hu/index.html>). Folytak a *VII. El-ek* kötet szócikkeinek munkálatai is. A beszámolási évben elkészült mintegy 1200 új és 1100 szerkesztett, (szak)lektorált, valamint morfológiaileg kódolt szócikk a *di-ek* kezdetű anyagból. Elkészült az *f* betűs címszólista több mint 70, valamint a *h* betűs és a *k* betűs lista mintegy 60 százaléka. Lezárultak az Új magyar etimológiai szótár OTKA-projektum munkálatai. Elkészültek és hozzáférhetővé váltak az *a* és *b* kezdőbetűs szócikkek. Mindkét készülőben levő szótárnak, különösen a hiánypótló Nagyszótárnak kiemelt jelentősége van fontos kulturális örökségünk, a magyar nyelv jelenének és múltjának feltérképezésében, hozzáférhetővé tételében és megőrzésében mind a tudomány, mind a művelt nagyközönség számára.

Nyelvi tanácsadás

A folyamatosan működő szolgálat 2016-ban összesen közel 7000 helyesírási, nyelvhasználati illetve névadással kapcsolatos megkeresésre válaszolt. A csoport munkatársai előadásokat tartottak és tanulmányokat készítettek a helyesírás, a nyelvi tanácsadás és a névtan témakörében.

Nyelvtudományi innováció és fejlesztés

Nyelvtechnológia

Nyelvtechnológiai kutatócsoport: Széles összefogás eredményeképpen elkészült az *e-magyar* digitális kutatási infrastruktúra, amely a magyar nyelvtechnológia eddig elkészített szöveg-elemző eszközeit egy egységes technológiai láncba integrálja. A rendszer új tokenizálót és morfológiai elemzőt, valamint ezekre épülő egyéb szövegfeldolgozó eszközöket tartalmaz. A különböző felhasználói csoportok számára elérhető online, a GATE nyelvfeldolgozó rendszer grafikus környezetében és forráskódban is. A <http://e-magyar.hu> honlapon a teljes szöveg-elemző lánc lefuttatható tetszőleges magyar szövegrészletre. Az *e-magyar* a magyar nyelvet érintő nyelvtechnológiai fejlesztések közös platformja lehet a jövőben. A rendszer alkalmas lesz arra, hogy kiszolgálja a magyar nyelvű szövegekkel vagy beszéddel foglalkozó kutatókon túl a laikus érdeklődőket és a nyelvtechnológiát használó ipari alkalmazásokat egyaránt, ezen kívül az oktatásban is hasznosítható. Tovább folytak a kutatások több korpuszépítési és nyelvtechnológiai projektben, melyek a magyar Újszövetség-fordításokkal, kis uráli nyelvekkel, azok mondattanával, valamint a multimodális kommunikáció kutatásával foglalkoznak. A *Magyar Nemzeti Szövegtár 2* feldolgozottsága elérte az egymilliárd szót. Fontos tanulmány jelent meg a fordítási reláció feltételes valószínűségi megközelítéséről. A felhasználói visszajelzések alapján folyamatosan történik a *Helyesírási tanácsadó portál* (helyesiras.mta.hu) fejlesztése, a hibák javítása. Az akadémiai helyesírási szabályzat 2015 szeptemberében megjelent 12. kiadásában foglalt változások alapján módosításra kerültek az érintett eszközök javaslatai. A *Finnugor nyelvű közösségek nyelvtechnológiai támogatása online tartalmak létrehozásában* c. finn–magyar közös támogatású projektum keretében többféle automatizált szótárépítési módszert próbáltak, melyek mindegyike alkalmas volt több száz fordítási jelöltet tartalmazó protoszótárak létrehozására különféle nyelvpárokra. A kézi validálás és a kiértékelés tovább folytatódik. Matematikai nyelvészeti kutatócsoport: Létrejött a *wordsim* nevű, szavak szemantikai hasonlóságát mérő, gépitánulás-alapú rendszer, amely minden korábbi rendszerénél magasabb pontosságot ért el a hasonló rendszerek nemzetközi versenyében. Az *e-magyar* rendszer keretén belül létrehozták a beszédarchívumot, valamint elkészítették a hozzá kapcsolódó, beszédtechnológiai kutatásokat támogató nyílt beszédtechnológiai szoftvereszközöket. Folytatódott a mesterséges neuronhálók által tanult szórepresentációk (szóbeágyazások) kutatása, a munkálatok középpontjában a szavak többértelműsége állt.

Beszédtechnológia

Nemzetközileg is jelentős az immár több mint 365 órányi felvételt tartalmazó BEA spontánbeszéd-adatbázis 459 adatközlővel. 2016-ban 65 új felvétel, a többszintű lejegyzési rendszerrel pedig 36 hangfelvétel átirata készült el. Folyamatosan bővül az adatbázis áttekintő táblázata, amely a keresést az adatbázisban, illetve a célzott felhasználást lehetővé teszi. Fontos előrelépés a tudományos és társadalmi hasznosíthatóság terén, hogy a 2016-os évben elkészült az adatbázis hanganyagainak és lejegyzéseinek nyílt hozzáférésű platformja, amely elérhető a <http://fonetika.nytud.hu> honlapról.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet önálló szakmai információs központként működik, ennek legfontosabb eszköze a honlap, melyet havonta átlagosan mintegy 57 000 alkalommal kerestek fel. A honlapon a szélesebb közönség érdeklődésére is számot tartó publikációkat kínálnak nyilvános olvasásra, letöltésre, a *NyelvészInfo* elektronikus levelező rendszer pedig közel 570 külső címre továbbít rendszeresen információkat tudományos programokról, konferenciákról, pályázatokról és más aktuális témákról. Az intézet gondozza a honlapjához részlegesen kötődő, de önálló webhelyként üzemelő *Nyelvészeti Portált* (<http://www.nytud.hu/portal/index.html>) is.

Az intézeti könyvtár, mint a nyelvtudományok szakkönyvtára, kiemelt tudományos szolgáltatást végez. Fő feladata, hogy tevékenységével segítse a fenntartó intézet tudományos kutatóinak munkáját; gondoskodik a kutatóintézeti kutatást elősegítő hazai és nemzetközi szakirodalom gyűjtéséről. Szervezi és koordinálja az intézet szellemi termékeinek (publikációk, adatbázisok stb.) elektronikus közzétételét. 2016-ban jelentős mértékben szereztek be digitális formátumú tudományos információt, fejlesztették a könyvtárinformatikát, és a régi papíralapú szakirodalmi források digitalizációja is folyt.

Nyilvános elérésű adatbázisok

Az intézetben fejlesztett és készülő nyelvi adatbázisok, többek között az anyanyelv iránti általános érdeklődés következtében is, széles körű társadalmi figyelemre tartanak számot (a *Magyar Nemzeti Szövegtár*nak például már több mint 11 000 regisztrált felhasználója van, akik 2016-ban mintegy 85 000 lekérdezést futtattak). Ezek az adatbázisok az anyanyelvi kulturális örökség digitális formában őrzött részei, melyek referenciapontként szolgálnak nemcsak a tudományos kutatásban, hanem a közgondolkodásban, az anyanyelv iránt érdeklődők körében is. A legfontosabb nyilvános elérésű adatbázisok:

- *A magyar nyelv nagyszótára* (<http://nagyszotar.nytud.hu/index.html>): a szótár eddig kiadott köteteinek (I–VI.) anyaga modern keresőfelülettel és kiegészítő funkciókkal. A 2017-es évtől kezdődően összesen 15 567 szócikk érhető így el, csaknem 50 ezer jelentésegységgel és mintegy 170 ezer példamondattal.
- *Magyar Nemzeti Szövegtár* (<http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>): mai magyar írott köznyelvi minta. 2016 őszén jelentős méretű közösségi médiaanyaggal kiegészülve a Szövegtár mérete elérte az egymilliárd szót.
- *Uralonet* (<http://www.uralonet.nytud.hu>): az uráli nyelvek internetes etimológiai adatbázisa, amely kutatási és oktatási célokat egyaránt szolgál.
- *Magyar Generatív Történeti Szintaxis – ómagyar nyelvemléki adatbázis* (<http://omagyarkorpusz.nytud.hu>): a teljes ómagyar nyelvemléki anyagot feldolgozó nyelvi adatbázis mintegy 2,2 millió szónyi anyaggal.
- *Magyar történeti szövegtár* (<http://clara.nytud.hu/mtsz>): több mint 30 millió szavas nyelvtörténeti szövegadatbázis (1772–2010). 2016-ban új, modern korpuszkezelő rendszerre került és gazdag funkcionalitású internetes lekérdezőfelületet kapott.
- *A magyar nyelv nagyszótárának forrás- és névjegyzéke* (<http://nszt.nytud.hu/forr.php>): kb. 38 000 tételt tartalmaz.
- *BEA magyar spontán beszéd adatbázis* (<http://www.nytud.hu/adatb/bea/index.html>): mai budapesti beszélők beszédét rögzítő többfunkciós spontánbeszéd-adatbázis, amely 459 adatközlőtől több mint 365 órányi felvételt tartalmaz.
- *A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI)* (<http://buszi.nytud.hu/>): egy a budapesti lakosok 251 fős reprezentatív mintáján végzett nagyszabású magnetofonos felmérés közel 600 órányi anyaga a magyar nyelv Budapesten beszélt változatáról, melyből közel 100 óra lejegyzéssel ellátva kutatási célra elérhető.

Közhasznú tudományos szolgáltatások, közönségszolgálati munka

A korábban is meglévő telefonos, illetve e-mailes közönségszolgálatot egészíti ki a mai kor követelményeinek megfelelően két online felület. Az immár három éve üzemelő *Helyesírási tanácsadó portál* (helyesiras.mta.hu) mára központi forrása lett a magyar helyesírás területein való tájékozódásnak. 2016-ban több mint 1,8 millió alkalommal adott tanácsot, a látogatók száma meghaladta a 850 ezret. Az intézet honlapján elérhető továbbá az adható utónevek folyamatosan frissített adatbázisa. A fonetikatörténeti állandó kiállítást pedig mintegy 80-an nézték meg, akiknek bemutató vezetést tartottak.

Tudománynépszerűsítés, ismeretterjesztés

Az intézet a legkülönbözőbb módokon és csatornákon áll folyamatos kapcsolatban a társadalom jelentős rétegeivel. 2016-ban is szerveztek a szélesebb közönséghez szóló kiemelt tudományos rendezvényeket: a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából az MTA Székházában két alkalommal (nov. 8., nov. 17.) mutatta be tevékenységét közérthető formában a számítógépes latin dialektológiai Lendület Kutatócsoport az adatbázis építésének komplex folyamataitól kezdve az adathalmazok kiértékelésének módszereit („Íráshibáktól a nyelvjárássokig – a latin nyelv területi változatainak nyomában”, illetve „A Császárkori latin feliratok számítógépes nyelvtörténeti adatbázisa”). A *Kutatók éjszakája 2016* című rendezvénysorozat keretében előadást tartottak a tekintetkövetés pszicholingvisztikai alkalmazási lehetőségeiről és az így elért tudományos eredmények jelentőségéről *Szemmozgáskövetés: Bepillantás a mondatok megértésének mentális folyamataiba* címen.

Az intézet kutatói tevékenyen részt vesznek (mind az intézet szervezésében, mind egyénileg) a tudománynépszerűsítésben, valamint a társadalom széles rétegeiben elharapódzó nyelvészeti tévhitek és a nyelvi előítéletek felszámolását célzó munkában: tudománynépszerűsítő ismeretterjesztő előadásokat tartottak, a *Nyelv és Tudomány* (<http://www.nyest.hu>) internetes portálon számos nyelvészeti ismeretterjesztő írást tettek közzé, amelyek közül sok új tudományos eredményeket tartalmaz a legszélesebb nagyközönség számára érthető módon, jelentősen hozzájárulva ahhoz, hogy a társadalom reális képet kapjon a nyelvészet különböző területeiről, elfogadott módszertanáról és eredményeiről. Emellett sok egyéb ismeretterjesztő írást publikáltak különféle fórumokon (pl. az ismeretterjesztésben viszonylag ritkán megjelenő nyelvtipológiai kutatásokról, a magyar nyelvtörténetről, a nyelvi változásokról és revitalizációról). Részt vettek a Kossuth Rádió *Szonda* című ismeretterjesztő műsor nyelvfejlődési zavarról szóló adásának elkészítésében (<http://nava.hu/id/2436746/>), valamint egy ismeretterjesztő film létrehozásában a specifikus nyelvi zavarról (<https://www.youtube.com/watch?v=bulnEJSsFA4&t=196s>) a *Raising Awareness of Language Learning Impairments* (RALLI) nemzetközi kampányhoz csatlakozva. Egy munkatárs pedig állandó szakértőként és műsorvezetőként vett részt a Klubrádió *Szósztágyár* c. nyelvi ismeretterjesztő műsorában.

Az intézet Többszempélyű Kutatóközpontja több csatornán is aktívan jelen van a közösségi médiában, rendszeresen tesz közzé aktuális híreket, aktív honlapokat, facebook-profilokat és twittert tart fenn.

A Hallássérültek Tanintézetével való együttműködés keretében a 2015-ös terveknek megfelelően a 2015/16-os tanév során 3 ismeretterjesztő előadás megtartására került sor az iskolában oktató pedagógusok számára. A Finnugor Kulturális Fővárosok programsorozatában, illetve iskolai szervezésben több előadást tartottak. A Rokon Népek Napja alkalmából középiskolások számára kvízzjátékot bonyolítottak le. A horvátországi magyar nyelv helyzetéről Horvátországban négy előadás hangzott el. Kurzust tartottak az iskolai nyelvi nevelésről a 24. Bolyai Nyári Akadémián Kolozsváron „A modern pedagógus – megváltozott szerepek és készségek; a változtatás módszerei” címmel. Egy munkatárs ismeretterjesztő előadást tartott az Anyanyelvpolók Szövetségének felkérésére a XXIII. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábor keretében *Kis magyar szótártörténet* címmel (A Magyar Nyelv Múzeuma, Sátoraljaújhely–Széphalom), három másik munkatárs pedig népszerűsítő előadást tartott az Újbudai Pedagógiai Napokon, egy további pedig ismeretterjesztő előadást tartott a Csodák Palotája Tudományos Csopa Café rendezvényén: „Sokszínű nyelvi ismeretterjesztés” címmel. Közreműködtek továbbá a Nemzetközi Nyelvészeti Diákolimpia magyar csapatának összeállításában, felkészítésében. Egy munkatárs elnökségi tagként tevékenykedik a finn nyelvet és kultúrát népszerűsítő Kalevala Baráti Körben; hárman a nyelvrokonságnak és az uráli népek kultúrájának megismertetésével foglalkozó Reguly Társaság programszervezésében működnek közre. Egy további munkatárs a veszélyeztetett nyelvek kutatása során szerzett tapasztalatait a Soroksári

Német Nemzetiségi Önkormányzattal együttműködésben is hasznosítja (hagyományéltető, revitalizáló programok tervezése és lebonyolítása).

Tudomány és társadalom

A jelnyelvi kutatások közvetlen haszna a siket közösség oktatási és munkaerőpiaci esélyeinek növelése, a siket közösségnek a tudományos eredményekhez való jobb hozzáférése, a siket tudományos és a közéletbe való bevonódásának támogatása; hosszabb távon a siket gyermekek esélyegyenlőségének megteremtése, a nyelvhez, az információhoz és a megfelelő szellemi fejlődéshez való hozzáférésük biztosítása.

A tantárgypedagógiai, szakmódszertani kutatások közvetlenül kapcsolódnak a magyar oktatás legidősebb és sürgető problémáinak, aktuális és társadalmilag is sokat vitatott jelenségeinek feltárásához és nehézségeinek megoldásához. A nyelvi és nyelvvel kapcsolatos kérdések vizsgálata, a legújabb nemzetközi tudományos eredmények feltárása és az oktatásba való beépítése, valamint a magyar oktatásban érvényesülő gyakorlatokra és problémákra vonatkozó célzott gyakorlati vizsgálatok közvetlenül segíthetik a sikeresség növelését a magyar közoktatás több területén is, több tanulói csoportban. A 2016-ban indult *NyelvEsély* projektum különlegessége, hogy bár elsősorban a tudáshoz való hozzáférést tekintve is hátrányos helyzetű, marginalizált nyelvhasználói csoportokra, a siket gyermekek, illetve a romani kétnyelvű gyermekek oktatására koncentrál, a nyelvi tudatos iskola szemléletének kialakítása, a diszciplínák közötti határok lebontása által, továbbá a többnyelvűség kognitív, érzelmi és társadalmi előnyeinek tudatosítására építve olyan módszereket és oktatási segédanyagokat kíván létrehozni (pl. e-tanulás anyagok, Tudásplatform), amelyek a többségi gyermekek iskolai sikerességét is növelik és minden oktatási intézményben hatékonyan használhatók.

A romani nyelv változataival foglalkozó kutatás nagyban hozzájárul a hazai társadalmat foglalkoztató egyik jelentős kérdés, a roma integráció megválaszolásához, a Magyarország területén folytatott terepmunka keretében ugyanis eddig ismeretlen romani nyelvi adatokhoz jutunk. Az adatok rávilágítanak a romani nyelv önállóságára, sokszínűségére és sokrétűségére, megismertetésük révén a laikusok is jobban láthatják, hogy a tudomány segítségével hogyan csökkenthető az előítélet. A roma közösségek interakciós mintáinak vizsgálata pedig képet ad arról, milyen az a nyelvi input, ami egy roma közösségben felnövő gyermeket körülvesz. Ezek az ismeretek hasznosíthatók a tanárképzésben, a roma tanulók oktatásában, és támogatják a sikeresebb interkulturális kommunikációt.

Az intézetben 2015 folyamán hároméves gyerekekre kifejlesztett, nagy mintán bemért szülői beszámolón alapuló nyelvfejlődési szűrőeljárás (KOFA-3) bevezetésére 2016-ban mintaprojekt indult az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és a Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat együttműködésével. Az eljárást Budapest számos kerületében 2016 szeptembere óta szűrésre használják, amelyre nyelvi-kommunikációs fejlesztés épül.

A társadalom elismerését jelzi, hogy az intézet egy kutatója a Prima Primiissima alapítványtól 'Tudomány' kategóriában Prima Junior díjban részesült.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2016-ban

Hazai együttműködések

2016-ban a következő hazai partnerekkel jöttek létre új kapcsolatok:

- A GINOP 2.1.1. projekt keretein belül együttműködés kezdődött a CARTOUR Idegenforgalmi Szolgáltató Kft-vel és a TRAVELWEB Informatikai, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft-vel. Az együttműködés célja az utazási irodák számára nyelvtechnológia felhasználásával készített intelligens ajánlórendszer kifejlesztése. A nyelvtechnológiai eszközök segítenek a turisztikailag releváns weblapok megtalálásában és tartalmuk strukturált adatbá-

zisban történő tárolásában valamint az adatbázisokból koherens ajánlati csomagok összeállításában.

- A hároméves gyerekek nyelvfejlődési szisztematikus szűrésének bevezetésére mintaprojekt indult az MTA NYTI, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar és a Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat (FPSZ) együttműködésével. Ennek során hazánkban elsőként kerül bevezetésre általános nyelvfejlődési szűrés az óvodába lépő gyerekeknél, melyre preventív logopédiai fejlesztés épül annak érdekében, hogy a súlyosabb nyelvfejlődési zavarok és ezek tanulásra, beilleszkedésre gyakorolt negatív hatásai megelőzhetőek, mérsékelhetőek legyenek. A projekt során az FPSZ munkatársai által végzett szűrés és fejlesztés folyamatos nyomonkövetését, az adatok feldolgozását az intézet és az ELTE BGGYK munkatársai végzik, az eredményekről a csoport a köznevelést koordináló szervezetet is folyamatosan tájékoztatja.
- Létrejött az *e-magyar* projekt a magyar nyelvtechnológiai közösség összefogásaként: A koordinátor a Nyelvtudományi Intézet volt, a munkában részt vett még a Szegedi Tudományegyetem, az MTA SZTAKI, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, az AITIA International Zrt., valamint a MorphoLogic Kft. Az együttműködés eredményeként megszületett nyelvtechnológiai infrastruktúra egyaránt szolgálja az ipari partnereket, a nyelvtechnológiai közösséget valamint a programozásban nem jártas, de a nyelv, a szövegek feldolgozása iránt érdeklő kutatókat, diákokat és a nagyközönséget is. A projekt eredményei elérhetőek és ingyenesen használhatók a <http://e-magyar.hu> weblapon.
- Együttműködés kezdődött az MTA TTK Kognitív Idegtudományi és Pszichológiai Intézetével egy ERC Advanced Grant keretein belül. A tervezett kutatás címe: *Multimodal alignment in face-to-face communication*. A cél annak vizsgálata, hogy miként reagál objektív adatokkal kimutathatóan a hallgató a beszélő közléseire.
- A Fonetikai Osztály két munkatársa részt vesz az ELTE Fonetikai Tanszékén kezdődött Temporális jellemzők korpuszalapú vizsgálata gyermekek beszédében (NKFIH-K-120234) kutatásban. A kutatás során a gyermekek közléseinek időzítési sajátosságait (pl. beszédtempó, beszédhangok időtartamai) elemzik különböző életkorokban.
- Együttműködtek az ELTE Fonetikai Tanszékén az MTA-ELTE Lendület Lingvális Artikuláció Kutatócsoporttal. A vizsgálatok a nyelvmozgás mérhető jellemzőit tárják fel szavak és mondatok képzése során az ultrahang módszertanát alkalmazva.
- Együttműködés kezdődött a SZTE Informatikai Intézetével morfológiailag elemzett ómagyar szövegek konvertálásáról.
- Az MTA *NyelvEsély* szakmódszertani kutatás kapcsán együttműködési megállapodás jött létre általános és középiskolákkal, illetve az ELTE Magyar Irodalom és Kultúratudományi Intézetével.

Felsőoktatás

Az intézet immár 26. éve működteti folyamatosan (az ELTE-vel közösen) az ELTE–MTA Elméleti Nyelvészet (alap- és mester)szakot és doktori programot, gondoskodik a kurzusok megtartásáról, a tutorizálásról, szakdolgozati és doktori disszertáció témavezetéséről. Emellett számos felsőoktatási intézményben oktattak az intézet munkatársai: ELTE BTK: Fonetikai Tanszék, Latin Tanszék, Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék, valamint a kar Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Programja, Nyelvtudományi Doktori Iskolája; ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Logopédia Szakcsoport; PPKE BTK: Magyar Nyelvészeti Tanszék, a PPKE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolája; PPKE ITK; SZTE BTK: Angol-Amerikai Intézet, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék, valamint a SZTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolája, ezen belül az Elméleti nyelvészeti és az Uraliszika doktori programja; KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék; SOTE Nyelvi Kommunikációs Igazgatósága, valamint az eszéki Strossmayer Egyetem. Doktori iskolát két munkatárs vezetett.

Az intézet munkatársai tevékenyen részt vesznek a hazai tudományos közéletben: a kutatók több, mint **50 hazai konferencián** és egyéb tudományos rendezvényen **mintegy 100 előadást** tartottak. Emellett 27 hazai tudományos és szakmai testület munkájában vettek folyamatosan részt.

Nemzetközi együttműködések

Az intézet számos külföldi intézménnyel működik együtt, évek óta egyre több nemzetközi kapcsolatot létesítenek. A beszámolási évben a következő új együttműködések kötöttek:

- Az Intézet a CLARIN (European Research Infrastructure for Language Resources and Technology) európai kutatási infrastruktúra-hálózat magyar koordinátoraként tagja lett a CLARIN ERIC szervezetnek. A CLARIN küldetése az, hogy olyan hálózatos infrastruktúrát építsen, amely nyelvtechnológiai eszközökkel és adatokkal valamint tudás támogatással segítse a bölcsészeti- és társadalomtudományok kutatóit. A magyar HUN-CLARIN hálózat hét egyetemi és MTA kutatóintézeti műhelyből áll. A csatlakozással lehetővé válik, hogy a HUN-CLARIN partnerek bekapcsolódjanak az európai szintű infrastruktúra építésébe, átvegyenek és meghonosítsanak élvonalbeli, szabványos eszközöket, melyeket a magyar kutatók számára elérhetővé tesznek.
- A „Lendület” Számítógépes Latin Dialektológiai Kutatócsoport együttműködést épített ki a Barcelonai Egyetem Latin Tanszékével, illetve a Lisszaboni Egyetem Klasszika-filológia Tanszékével.
- Az intézet és az észti Tartui Egyetem új kooperatív kutatást kezdett *Finnugor nyelvek - kontaktushatások* címmel, uráli szintaxis témában.
- A müncheni Ludwig Maximilian Egyetem kutatóival együttműködve az *Ob-Ugric Database: analysed text corpora and dictionaries for less described Ob-Ugric dialects* című projekt keretében dolgoznak a szurguti hanti szövegek IPA-átírásán és morfológiai elemzésén.
- Több osztály részvételével az intézet közreműködött a *Linguistic Data Consortium* SIREN projektjében, melynek eredményeként egy kézikönyv több fejezetét készítették el.
- Kutatócsere kezdődött a Göttingeni Egyetem Nyelvészeti Intézetével a kvantorértelmezést kutató kísérletes vizsgálatok terén.
- Együttműködés kezdődött az Uppsalai Egyetem kutatóival és a BME-vel, melynek eredményeképp beadásra került egy COST pályázat nyelvtechnológiai módszerek alkalmazásáról a történeti titkosírások megfejtésében, illetve ez utóbbiak egy strukturált adatbázisának felépítéséről.
- Közös szerveztek konferenciát és szerkesztettek folyóiratszámot a Hamburgi Egyetem és a Tromsø-i Egyetem kutatóival, akik az ACL Special Interest Group on Uralic Languages alapító tagjai.
- A Bécsi Egyetem Institut für EVSL és a Müncheneri Egyetem (LMU) Fakultät für Sprach- und Literaturwissenschaften egy-egy munkatársával együttműködésben történik a *The Oxford Guide to the Uralic Languages* című kézikönyv szerkesztése.
- Az MTA *NyelvEsély* szakmódszertani kutatás kapcsán együttműködési megállapodás jött létre finnországi (Jyväskylä) általános iskolával és egyetemmel.
- *Mind your Language! – Fostering Language-driven heritage in the Danube Region* címmel Duna régiós együttműködés 2. szakasza kezdődött több egyetem és önkormányzat új partnerként való bevonásával.
- A *Mercator LearnMe* projekt együttműködést kezdett a Stockholmi Egyetemmel.

Tudományos rendezvények szervezése

Az intézet által rendezett események:

13th Old World Conference in Phonology (Budapest, január); *X. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia* (Budapest, február); *First International Workshop on Computational Latin Dialectology* (Budapest, április); *Beszéd kutatás 2016* (Budapest, október); *A Magyar Tudomány Ünnepe 2016: Íráshibáktól a nyelvjárásokig: a latin nyelv területi változatainak nyomában* (Budapest, MTA Székház, november); *Magyar Szemantikusok Asztaltársasága (MASZAT)* címmel havonkénti előadásorozatot szerveztek neves külföldi és hazai előadók és diákok bevonásával.

Az intézet közreműködésével szervezett rendezvények:

Second International Workshop on Computational Linguistics for Uralic Languages (Szeged, január); *Uralic Syntax Days* (Budapest, május); *Conference of the European Child Language Disorders Group* (Budapest, május); *Budapest–Postdam–Lund Linguistics Colloquium* (Budapest, június); *SEAS130 Jubilee Conference* (Budapest, november).

Egy kutató alelnökként segíti a Magyar Nyelvészeti Diákolimpia szervezőbizottság munkáját. Egy kutató a Szótári Munkabizottság titkáraként részt vett a *Szótárírás és szótárhasználat a modern technológiák korában* című X. szótárnap konferencia előkészítésében.

Az intézet munkatársai (**fő- vagy sorozat**)**szerkesztők**, illetve **szerkesztőbizottsági tagok** a következő folyóiratoknál, sorozatoknál: *Acta Linguistica Hungarica*, *Alkalmazott Nyelvtudomány*, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, *Antik Tanulmányok*, *Approaches to Hungarian*, *Beszéd kutatás*, *Comprehensive Grammar Resources*, *Édes Anyanyelvünk*, *Finno-Ugric Languages and Linguistics*, *Govor*, *International Journal of Chinese Linguistics*, *Journal of the International Phonetic Association*, *Lexikográfiai Füzetek*, *Linguistics*, *LingDok: Nyelvészeti doktoranduszok Dolgozatai*, *Logopédia*, *Magyar Nyelv*, *Magyar Nyelvőr*, *Magyartanítás*, *Mémoires de la Société Finno-Ogriennes*, *Névtani Értesítő*, *Nyelvtudomány*, *Nyelvtudományi Közlemények*, *The Phonetician*, *The Linguistic Review*, *Theoretical Linguistics*, *Ural-Altai Studies*, *Zeitung für Sprachwissenschaft*.

Egyes munkatársak tagjai a következő **kiemelt nemzetközi tudományos testületeknek**: Academia Europaea, Association for Computational Linguistics; European Academic Network on Romani Studies, European Strategy Forum for Research Infrastructures Social and Cultural Innovation Strategy Working Group, International Council of Onomastic Sciences, International Committee of Finno-Ugric Congresses, International Speech Communication Association, International Phonetic Association, Science Europe Committee for Humanities, Société Internationale pour l'Étude du Latin Vulgaire et Tardif. Egy munkatárs az International Society of Phonetic Sciences (ISPhS) főtitkára.

Vendégelőadók a Nyelvtudományi Intézetben: Az év során számos külföldi kutató látogatott el intézetünkbe, közülük előadást tartottak: Paul Smolensky (Johns Hopkins University), Geraldine Legendre (Johns Hopkins University), Susan Gal (University of Chicago), Jef Verschueren (University of Antwerp), Pavel Caha (Masaryk Egyetem, Brno), Nikolaus Ritt (Universität Wien), Oliver Bott (University of Tübingen), Janina Rado (Goethe Universität Frankfurt), Silvio Cruschina (University of Vienna), Anna Kocher (University of Vienna), Jaklin Kornfilt (Syracuse University), Lucia Satinská (L. Štúr Institute of Linguistics, Slovak Academy of Sciences), Robert M. Vago (Queens College & Graduate Center, CUNY), Farrell Ackerman (University of California San Diego), Hans Kamp (Universität Stuttgart), Nate Charlow (University of Toronto), Fredrik Haraldsen (SASPRO/Marie Curie Fellow, Slovak Academy of Sciences), Laurence White (Plymouth University), Ilan Kernerman (K Dictionaries, Tel Aviv), Petra Wagner (Universität Bielefeld), Gregory Grefenstette (INRIA TAO, Université Paris Sud), Anna-Christina Boell (University of Göttingen), Thórhallur Eythórsson (University of Iceland), Jóhannes Gísli Jónsson (University of Iceland), Swantje Tönnis (University of Göttingen), Julia Bacskai-Atkari (Universität Potsdam).

Az intézet munkatársai is több külföldi egyetemen és kutatóintézetben tartottak **meghívottként előadást**, többek között a Barcelonai Egyetemen, a Lisszaboni Egyetemen, az Uppsalai Egyetemen, a prágai Károly Egyetemen, a Veronai Egyetemen, valamint nemzetközi részvételű **kurzusokat**:

- LOT Winter School (a Netherlands Graduate School in Linguistics téli egyeteme), Tilburg University: egyhetes haladó szeminárium a struktúraépítés és a filler-gap viszonyok témakörében.
- The EGG (Eastern Summer School in Generative Grammar), Grúzia, Lagodekhi: egyhetes haladó szeminárium ‘From GB to Minimalism’ címmel, valamint ugyancsak egyhetes haladó szeminárium a struktúraépítés és a filler-gap viszonyok témakörében.
- Bukaresti Egyetem: haladó, rövid intenzív kurzus *Agree(ment)* címmel.
- A Bécsi Egyetemen rendezett nyári egyetemen (Gesprochene Sprache in der Romania: Von der Theorie zur Empirie) az alábbi témákban: Magánhangzóprodukció, automatikus szegmentálás, Praat-szkriptelés, elemzés az R statisztikai programban.
- A göttingeni nyári egyetemen (Göttingen Spirit Summer School on Complex Clauses) kurzus a minor és speciális mondatfajtaokról.
- A Wuppertali Egyetemen és a Cambridge-i Egyetemen haladó szemináriumok a második pozíciójú ígét tartalmazó beágyazott tagmondatokról a germán nyelvekben.
- A *Császárkori latin feliratok számítógépes nyelvtörténeti adatbázisa* munkálatairól egyetemi hallgatók, illetve doktoranduszok számára Brnóban és Barcelonában.

Az intézet kutatói 2016-ban 26 országban, **91 nemzetközi konferencián** és egyéb tudományos rendezvényen összesen **168 előadással illetve poszterrel** vettek részt.

IV. A 2016-ban elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Hazai pályázatok

- NKFIH K 120073: „Nyílt hozzáférésű magyar mondattani könyvsorozat angol nyelven”. 2016.10.01–2020.01.31. Teljes támogatás: 36,329 M Ft. Cél: A korábbi OTKA NK 100804 „Átfogó magyar nyelvtan” c. pályázat eredményeképpen létrejött köteteknek az Amsterdam University Pressnél szabad hozzáférésű könyvsorozatban való megjelentetése.
- NKFIH K 119863: „A magánhangzó-harmónia mintázatainak kísérleti és elméleti vizsgálata”. 2016.11.01.–2020.10.31. Teljes támogatás: 34,331 M Ft. Cél: Empirikus vizsgálatok elvégzése a magánhangzó-harmónia témájában és fonológiai modellek tesztelése, illetve kifejlesztése.
- NKFIH PD 121386: „Hol van az eredmény? A magyar rezultatív és mozgást kifejező predikátumok argumentumszerkezete”. 2016.12.01-2019.11.30. Teljes támogatás: 15,264 M Ft. Cél: Az eredmény- és célorientált eseményeket kifejező igei frázisok tulajdonságainak vizsgálata a magyarban, illetve ezen igei kifejezések argumentumszerkezetének részletes szintaktikai elemzése. A kutatás a hozzájárul a komplex események kifejezésének szintaktikai szerkezetének általános tanulmányozásához.
- SZ-007/2016 MTA Szakmódszertani pályázat 2016-2020: *NyelvEsély: Nyelvileg tudatos iskola, kétnyelvű siketoktatás és a nyelv által kiaknázható tudás innovatív módszereinek, eszközeinek fejlesztése*. Támogatás: 63 M Ft.
- GINOP-2.1.1-15-2015-00517 Nemzetgazdasági Minisztérium: Téma: Új innovatív turisztikai szolgáltatás alapjainak megteremtése NLP módszer segítségével. Támogatás: 15 M Ft + ÁFA. Cél: A CARTOUR Idegenforgalmi Szolgáltató Kft. és a TRAVELWEB Informatikai, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. mint konzorcium együttműködésével az utazási irodák számára nyelvtechnológia felhasználásával készített intelligens ajánlórendszer kifejlesztése.

- MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj (BO/00699/16/1). Téma: *A magyar mássalhangzók fonológiai hosszúságának észlelése*. Támogatás: mintegy 4,5 M Ft. Cél: A kutatás a magyar zármássalhangzók fonológiai hosszúságának percepcióját kísérletek alapján vizsgálja (a hallgató életkora, neme; a fonetikai kontextus és a hosszú mássalhangzók típusa szerint). Az eredmények (i) rávilágítanak a vizsgált akusztikai-fonetikai paramétereknek a szerepére a fonológiai hosszúság szerinti kategóriák azonosításában és (ii) lehetőséget adnak a fonológiai modellalkotásra. Az empirikus adatok igazolhatják a fonológiai folyamatok szerinti kategorizálás érvényességét, egyúttal bizonyítják az akusztikum és a percepció közötti nyelvspecifikus összefüggéseket. A kutatás hozzájárul a beszédhangészlelés univerzális sajátosságainak részletes megismeréséhez.
- MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíj (BO/00749/16/1). Téma: *Automatikus beszélői profilalkotás*. Támogatás: mintegy 4,5 M Ft. Cél: a beszélő személy fizikai állapotának automatikus becslésére tesznek kísérletet, beszédhangjának akusztikai-fonetikai jellemzői alapján. A kutatás alapkérdése, hogy gépi eszközökkel az emberi beszéd alapján milyen pontossággal becsülhető meg a beszélő személy életkora, testmagassága, testsúlya. A kutatás eredményei hozzájárulnak egyrészt annak feltárásához, hogy az emberi beszédben milyen mértékben reprezentálódik a beszélő fizikai adottságai, ill. állapota, valamint kriminálisztikai vonatkozásban hozzájárul az ismeretlen személy profilozásához.
- EMMI Új Nemzeti Kiválósági Ösztöndíj (ÚNKP-16-3): Téma: *A beszéd temporális mintázatai az életkor függvényében*. Támogatás: 3,5 M Ft. Cél: A spontán beszéd időzítési sajátosságainak vizsgálata és rendszerszerű leírása 3 és 90 éves kor között; 100 adatközlő). Foglalkozik a spontán megnyilatkozások temporális mintázatával, a nyelvi egységek időviszonyainak, a beszédtempónak és az életkornak az összefüggéseivel. Az eredmények felhasználhatók a pszicholingvisztikában, a beszédtechnológiában, az atipikus nyelvi működések azonosításában és a logopédiai gyakorlatban.
- MTA kétoldalú akadémiai mobilitási pályázat NKM-39/2016: „Finnugor nyelvek – kontaktushatások.” 2016.01.01.–2018.12.31. 2016. évi támogatás: 900 eFt. Cél: A Tartui Egyetemen való együttműködés Az uráli nyelvek mondatának változása aszimmetrikus kontaktushelyzetben c. NKFIH-projektumhoz kapcsolódik, észt-magyar közös publikációk várhatóak belőle.
- MTA vendégkutatói pályázat VK-004/2016. Téma: *Kognitív megközelítéssel a mondatfajta, a mondatmódusz és az illokúciós erő összefüggéséhez: áttekintés és kitekintés* („Cognitive Approaches to the Type-Mood-Force-Nexus: Review and Preview”). Támogatás: 7 M Ft. Cél: A német professzor közreműködésével kezdődő kutatásnak két célja van. Egyrészt áttekintést kíván adni, és szisztematizálni kívánja a kognitív nyelvészet azon elméleteit, amelyek a mondatfajtaival, a mondatmódusszal és az illokúciós erővel foglalkoznak. Másrészt kutatási programot vázol fel, és olyan empirikus vizsgálatokat készít elő a fenti témában, amelyek különös figyelmet fordítanak a jelnyelvek tanulmányozására.
- NKA 201102/2757: A Tihanyi alapítólevéltől a Káldi-bibliáig. Támogatás: 500 eFt. Cél: Tudományos ismeretterjesztő könyv publikálása széleskörű ismeretanyaggal, új kutatásokkal; eredeti szövegekkel és faksimilékkel gazdagon illusztrálva.
- MTA elnöki keret 2016, Sz-005/2016: *JelEsély* projekt folytatásának támogatása. Támogatás: mintegy 14,5 M Ft.
- MTA, EU-08/2016: Európai uniós és kutatóintézeti pályázatok támogatása I. Cél: H2020, EACEA, Duna Program felkészülés, CEF Telecom pályázat. Támogatás: 8,8 M Ft.
- MTA, EU-25/2016: Európai uniós és kutatóintézeti pályázatok támogatása II. Cél: Duna Program felkészülés, CEF Telecom pályázat. Támogatás: 25 M Ft.

Nemzetközi pályázat

COST 16105 EnetCollect (European Network for Combining Language Learning with Crowdsourcing Techniques): Az intézet konzorciumi tagként sikerrel pályázott a

projektjavaslattal. Az interdiszciplináris projekt célja, hogy a nyelvoktatás céljaira szóló tananyagok összeállításában az innovatív közösségi szerkesztésű megközelítés lehetőségeit feltárja, valamint folyamatos és fenntartható tananyag-előállítási lehetőségeket dolgozzon ki. Időtartam: 2017. március 7 – 2021. március 6.

V. A 2016-ban megjelent jelentősebb publikációk

Adamik Béla: The frequency of syncope in the Latin of the empire: a statistical and dialectological study based on the analysis of inscriptions. Poccetti Paolo (szerk.) *Latinitatis Rationes*. Berlin : de Gruyter, 2016. pp. 3-21. DOI: [10.1515/9783110431896-003](https://doi.org/10.1515/9783110431896-003)

Bánréti Zoltán, Hoffmann Ildikó, Vincze Veronika: Recursive Subsystems in Aphasia and Alzheimer's Disease: Case Studies in Syntax and Theory of Mind. *FRONTIERS IN PSYCHOLOGY* 7: 405. 21 p. (2016) DOI: [10.3389/fpsyg.2016.00405](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00405)

Bartha Csilla (szerk.) *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 28. A többnyelvűség dimenziói: terek, kontextusok, kutatási távlatok. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016. 372 p. ISBN: [9789630598613](https://doi.org/9789630598613) **benne:** *Baló András Márton, Lakatos Péter:* Morfológiai kölcsönzés és újrahasonosítás a romani nyelvben; *Bartha Csilla, Holecz Margit, Romanek Péter Zalán:* Bimodális kétnyelvűség, nyelvi-szociokulturális változatosság és hozzáférés; *Borbély Anna:* Közösségi kétnyelvűség Magyarországon; *Holecz Margit, Bartha Csilla, Varjasi Szabolcs:* Új paradigma vagy térfoglalás? *Pachné Heltai Borbála:* Változó nyelvi gyakorlatok és a mobilitás új formái egy többnyelvű településen

É. Kiss Katalin: The rise and fall of Hungarian complex tenses. In: Mathieu Eric, Truswell Robert (szerk.) *Micro-change and Macro-change in Diachronic Syntax*. Oxford: Oxford University Press, 2016. pp. 73-89. ISBN: [9780198747840](https://doi.org/9780198747840)

É Kiss Katalin: Discourse Functions: The Case of Hungarian. In: Féry Caroline , Shinichiro Ishihara (szerk.) *The Oxford Handbook of Information Structure* . Oxford: Oxford University Press, 2016. DOI: [10.1093/oxfordhb/9780199642670.013.24](https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199642670.013.24)

Farkas Judit, Alberti Gábor: The relationship between (in)alienable possession and the (three potential) forms of possessed nouns in Hungarian. *LINGUISTICA* 56:(1) pp. 111-125. (2016) DOI: [10.4312/linguistica.56.1.111-125](https://doi.org/10.4312/linguistica.56.1.111-125)

Gärtner Hans-Martin: A Note on the Rich Agreement Hypothesis and Varieties of "Embedded V2". *Working papers in Scandinavian syntax* 97: pp. 1-13. (2016)

Gósy Mária, Vogel Irene, Váradi Viola: Temporal patterns of error repairs and appropriateness repairs in Hungarian. *PHONETICIAN* 113: pp. 61-78. (2016)

Gosztolya Gábor, Beke András, Neuberger Tilda, Tóth László: Laughter Classification Using Deep Rectifier Neural Networks with a Minimal Feature Subset. *ARCHIVES OF ACOUSTICS* 41:(4) pp. 669-682. (2016) DOI: [10.1515/aoa-2016-0064](https://doi.org/10.1515/aoa-2016-0064)

Gyarmathy Dorottya: Izé 'stuff': a corpus-based study on a curious Hungarian filler. *PHONETICIAN* 113: pp. 82-101. (2016)

Gyuris Beáta: Topiktests und Topikpositionen im Ungarischen. In: Dalmas Martine, Fabricius-Hansen Cathrine, Schwinn Horst (szerk.) *Variation im europäischen Kontrast*. Berlin: de Gruyter, 2016. pp. 157-188. (Konvergenz und Divergenz; 5.) DOI: [10.1515/9783110444612-006](https://doi.org/10.1515/9783110444612-006)

Honbolygó F, Török Á, Bánréti Z, Hunyadi L, Csépe V: ERP correlates of prosody and syntax interaction in case of embedded sentences. *JOURNAL OF NEUROLINGUISTICS* 37: pp. 22-33. (2016) DOI: [10.1016/j.jneuroling.2015.08.001](https://doi.org/10.1016/j.jneuroling.2015.08.001)

Ittész Nóra (főszerk.), MTA Nyelvtudományi Intézet (szerk.) *A magyar nyelv nagyszótára* 6. Di-ek. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 2016. 980 p. ISBN: [9789639074675](https://doi.org/9789639074675)

Kas Bence (szerk.): "Szavad ne feledd!": Tanulmányok Bánréti Zoltán tiszteletére. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 2016. 381 p. ISBN: [9789639074644](https://doi.org/9789639074644) **benne:** *Babarczy Anna, Balázs Andrea:* A kognitív kontroll és a preverbális fókusz értelmezése; *Borbély Anna:* Két-

nyelvűek a kétnyelvűségről; *Gósy Mária, Beke András, Gyarmathy Dorottya, Neuberger Tilda, Auszmann Anita*: Magánhangzók (a, e, u, i) mintázata elsődleges progresszív afáziában; *Gyuris Beáta; Molnár Cecília*: Jól emlékszem, hogy erről a jelenségről nem írt még senki? *Heltainé Nagy Erzsébet*: A nyelvi tanácsadás mint az anyanyelvi nevelés és közművelődés lehetősége; *Hoffmann Ildikó, Szatlóczki Gréta, Kálmán János*: Mit jelez a nyelvi képességek változása Alzheimer-kórban? *Káldi Tamás, Babarczy Anna*: A magyar fókusz és a skaláris implikaturák; *Kálmán László*: Bővítménykeretek mint konstrukciók; *Kas Bence; Lukács Ágnes; Szentkúti-Kiss Katalin*: A szórend és az esetjelölés szerepe specifikus nyelvi zavart mutató gyerekek mondatfeldolgozásában; *Kenesei István*: A szófaj fogalmáról és meghatározásáról; *Ladányi Enikő*: Nyelvi nehézségek és végrehajtó funkciók Broca-területen sérült afáziásoknál; *Pajzs Júlia*: Egy "nyelvészbarát" szövegfeldolgozó eszköz; *Raátz Judit*: Zoltán; *Simon Zsolt*: A király beszéde; *Siptár Péter*: Vélekedések az angol helyesírásról; *Surányi Balázs, Madarász Levente*: Az információs szerkezet és a kollektív-disztributív többértelműség kapcsolatáról; *Surányi Balázs, Turi Gergő*: Az információs szerkezet szerepe a kvantorok hatókör-értelmezésében; *Szabó Mária Helga*: Jelösszetétel-elemzés-adalék

Neuberger Tilda: Perception of consonant length opposition in Hungarian stop consonants. PHONETICIAN 113: pp. 6-23. (2016)

Rebrus Péter, Szigetvári Péter: Diminutives: Exceptions to Harmonic Uniformity. CATALAN JOURNAL OF LINGUISTICS 15: pp. 101-119. (2016)

Rebrus Péter, Törkenczy Miklós: Types and degrees of vowel neutrality. LINGUISTICA 56:(1) pp. 239-252. (2016) DOI: [10.4312/linguistica.56.1.239-252](https://doi.org/10.4312/linguistica.56.1.239-252)

Simon Zsolt: Wer war Allumari, König von Malatya? ANATOLICA 42: pp. 67-76. (2016) DOI: [10.2143/ANA.42.0.3178201](https://doi.org/10.2143/ANA.42.0.3178201)

Surányi Balázs: Discourse configurationality. In: Féry, Caroline, Shinichiro Ishihara (szerk.) Oxford Handbook of Information Structure. Oxford: Oxford University Press, 2016. pp. 422-440. DOI: [10.1093/oxfordhb/9780199642670.013.37](https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199642670.013.37)